

ODSJEK ZA
INFORMACIJSKE ZNANOSTI
Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

DEPARTMENT OF
INFORMATION SCIENCES
Faculty of Philosophy, University of Osijek

web.ffos.hr/infoznanosti

E-knjige u javnim kulturnim i znanstvenim ustanovama i upravljanje vlasničkim pravima: na primjeru hrvatskih knjižnica

Kristina Feldvari

Kornelija Petr Balog

*Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet
Osijek*

E-knjiga

- elektronička omeđena publikacija koja se može čitati samo uz pomoć kakvog vanjskog uređaja.

Prednosti i nedostatci e-knjiga

Prednosti

- višestruk pristup
- 24/7 usluga
- ušteda prostora
- instantan pristup građi
- dostup građi koje više nema u tiskanom obliku
- financijski ekonomičnije
  - odsustvo krađe, oštećenja građe, manipulacija zbirkom jednostavnija, nema kazni za kašnjenje
- nabava (PDA, *Patron-Driven Acquisition*)

Nedostatci

- trošak e-čitača (npr. Kindle)
- pristup računalu/internetu
- otpor promjenama čitateljskih navika
- poznavanje hard-/softvera
- knjižnica prestaje biti 'mjesto susreta'
- primjena ograničenja DRM-a (Digital Rights Management)
  - licenciranje
- interoperabilnost

Upravljanje vlasničkim pravima ili *Digital Rights Management (DRM)*

- bilo kakav sustav tehnološke zaštite (proizvođač, nakladnik ili dobavljač)
- svrha:
  - osigurati pristup i korištenje digitalne građe
  - onemogućiti umnažanje, dijeljenje, reformatiranje ili mijenjanje e-medija
- vrste vlasničkih prava:
  - pasivna (npr. vezivanje jedne e-knjige za određenu vrstu e-čitača)
  - aktivna (npr. označivanje vodenim žigom)

Upravljanje vlasničkim pravima: pravna podloga

- elektroničko okruženje pogoduje (neovlaštenoj) manipulaciji tekstom, kopiranju datoteka i njihovom distribuiranju
    - potreba za zaštitom kršenja autorskih/vlasničkih prava
- WIPO (World Intellectual Property Organization) (UN)
- Digital Millennium Copyright Act (USA)
  - Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (RH)

Načelo razumne uporabe (*fair use*)

- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima
  - Poglavlje 6. Sadržajna ograničenja autorskog prava, čl. 80-98.
- za knjižnice posebno važni
  - čl. 84 (kopija u jednom primjerku)
  - čl. 84a (slobodno korištenje djela siročadi)
  - čl. 85 (zbirke namijenjene nastavi ili znanstvenom istraživanju)

Značajke različitih formata*

Format	Filename extension	DRM support	Image support	Table support	Sound support	Interactivity support	Word wrap support	Open standard	Embedded annotation support	Book-marking	Video support
DjVu	.djvu	?	Yes	Yes	No	No	No	Yes	Yes	Yes	?
DOC	.doc	?	Yes	Yes	?	?	Yes	No	?	?	?
DOCX	.docx	?	Yes	Yes	Yes	?	Yes	Yes	?	?	Yes
EPUB (IDPF)	.epub	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes/No ^[f 1]	Yes/No ^[f 1]	Yes ^[f 2]
FictionBook	.fb2	No	Yes	Yes/No ^[f 3]	No	No	Yes	Yes	Yes	?	?
HTML	.html	Yes ^[29]	Yes	Yes	Yes ^[f 4]	No	Yes	Yes	No	No	Yes ^[f 4]
Kindle	.azw	Yes	Yes	Yes ^{[f 5][30]}	Yes ^{[f 6][31]}	Yes	Yes	No	Yes	Yes	Yes ^{[f 6][31]}
Microsoft Reader	.lit	Yes	Yes	?	No	No	Yes	No	?	Yes	?
Mobipocket	.prc, .mobi	Yes	Yes	Yes	No	Yes	Yes	No	Yes	Yes	?
Multimedia EBook	.exe	Yes	Yes	?	Yes	Yes	No	Yes	Yes	Yes	?
Newton Book	.pkg	No	Yes	Yes	No	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No
eReader	.pdb	Yes	Yes	?	No	No	Yes	No	Yes	Yes	?
Plain text	.txt	No	No	No	No	No	Yes	Yes	No	No	No
Plucker	.pdb	Yes	Yes	Yes	No	Yes	Yes	Yes	No	Yes	?
Portable Document Format	.pdf	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes/No ^{[f 7][32]}	Yes	Yes	Yes	Yes ^[f 8]
PostScript	.ps	No	Yes	?	No	No	No	Yes	?	?	?
Tome Raider	.tr2, .tr3	Yes	Yes	?	No	No	Yes	No	?	?	?
OpenXPS	.oxps, .xps	?	Yes	Yes	?	No	No	Yes	?	?	?

*Izvor:
Wikipedi
a

...nastavak

EPUB 90%

web.ffos.hr/infoznanosti

Hanvon WISEreader	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	No	No	No	?	?
iRex iLiad	Yes	Yes	Yes	No	Yes	No	Yes	No	No	No	No	No	No	?	?
Iriver Story	Yes	Yes	Yes	No	No	Yes ^[h 5]	Yes ^[h 5]	No	No	No	No	No	No	?	?
Kobo eReader	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	No	No	Yes	?
Nokia N900	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	Yes	Yes	?
NUUTbook 2	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	No	No	No	No	?	?
OLPC XO, Sugar	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	Yes	No	No	No	No	No	No	?	?
Onyx Boox 60	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	?	?
Mac OS X	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	?	Yes	Yes	?	?	Yes	?	?
TrekStor eBook Reader Pyrus ^[36]	Yes	Yes	Yes	No	No	Yes	Yes	No	Yes	No	No	No	?	?	?
Windows	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes ^[h 10]	Yes	?	Yes	Yes ^[h 11]	?	?	Yes	?	Yes ^[h 12]
Pocketbook 301 Plus, 302, 360°	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	?	?
Pocketbook Aqua	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	?	?
Sony Reader	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	Yes	No	No	No	No	No	?	?
Viewsonic VEB612	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	No	No	No	?	?
Windows Phone 7	Yes	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No	No	Yes	No	No	No	?	?

Na koji način DRM ograničava pristup građi?

- vezivanje vlasnika određenog e-čitača uz samo jednu platformu odnosno dobavljača
  - EPUB – standardni format za e-knjige, ali se uz uporabu DRM-a može vezati uz određeni uređaj
  - dostupnost naslova e-knjiga u knjižnicama ograničena je i ovisi o e-čitaču koji korisnik posjeduje (!)

npr. Nook (Barnes & Noble) i iBooks (Apple)

- određivanje načina postupanja s e-knjigama (knjižnice ili fizičke osobe koje su kupile e-knjigu) uvođenjem vremenskog i drugih ograničenja korištenja građe
  - npr. automatsko brisanje e-knjiga nakon isteka roka posudbe
  - preuzimanje datoteku koju kasnije ne možeš ni kopirati, niti otisnuti
  - onemogućavanje čitanja teksta *offline* (samo *online*)
  - 'jedan korisnik, jedna e-knjiga'
  - onemogućavanje fizičke osobe da kupljenu e-knjigu posudi nekome drugome na njegov e-čitač (vezivanje uz određeni uređaj)
  - ograničavanje broja posudbi u godini dana (knjižnice)
npr. Harper Collins i 26 posudbi u godini dana (posudba/leasing)

- eliminiranje načela razumne uporabe (*'fair use'*)
  - DRM tehnologija može spriječiti normalnu uporabu (tiskanje, preuzimanje dijelova teksta radi citiranja i sl.) djela koja su zaštićena autorskim pravima.
  - u suprotnosti s čl. 84, 84a, 85 Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima
  - knjižnice ne mogu obavljati svoju zadaću (definiranu kroz Zakon o knjižnicama, ali i njihovo poslanje)

Hrvatske knjižnice i e-knjige:

Izvor: Pažur, I. Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj. // VBH 56, 1/2(2013), str. 171-192

- istraživanje iz 2012. godine
- poveznice na e-knjige na mrežnim stranicama nudi **26%** knjižnica, tek **5%** knjižnica inkorporiralo je e-knjige u nekoj mjeri u katalog tiskane građe, dok **4%** knjižnica ima e-knjige zastupljene u institucijskom repozitoriju
- e-knjige u hrvatskim visokoškolskim i srodnim knjižnicama **još uvijek iznimka.**

ISTRAŽIVANJE

Feldvari, K; Petr Balog, K. E-knjige u javnim kulturnim i znanstvenim ustanovama i upravljanje vlasničkim pravima: na primjeru hrvatskih knjižnica. // 5. festival digitalizacije, 20.-21. travnja 2015, NSK.

- **CILJ** je utvrditi:
  - u kojoj mjeri su e-knjige zastupljene u javnim kulturnim i znanstvenim ustanovama
  - koji su modeli i načini nabave i korištenja e-knjiga u hrvatskim knjižnicama
  - koje oblike zaštite vlasničkih prava nakladnici/dobavljači primjenjuju
- **UZORAK:** ukupno 68 poslanih upitnika
  - odaziv: 13 vraćenih upitnika + 7 vraćenih emailova o nepostojanju e-zbirki = **29%**
- **METODOLOGIJA:**
  - kombinacija kvantitativne (anketni upitnik- 26 pitanja) i kvalitativne metode (esejski dio (intervju)- 8 pitanja)

Hrvatske knjižnice i e-knjige:

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: upitnik

Hrvatske knjižnice i e-knjige:

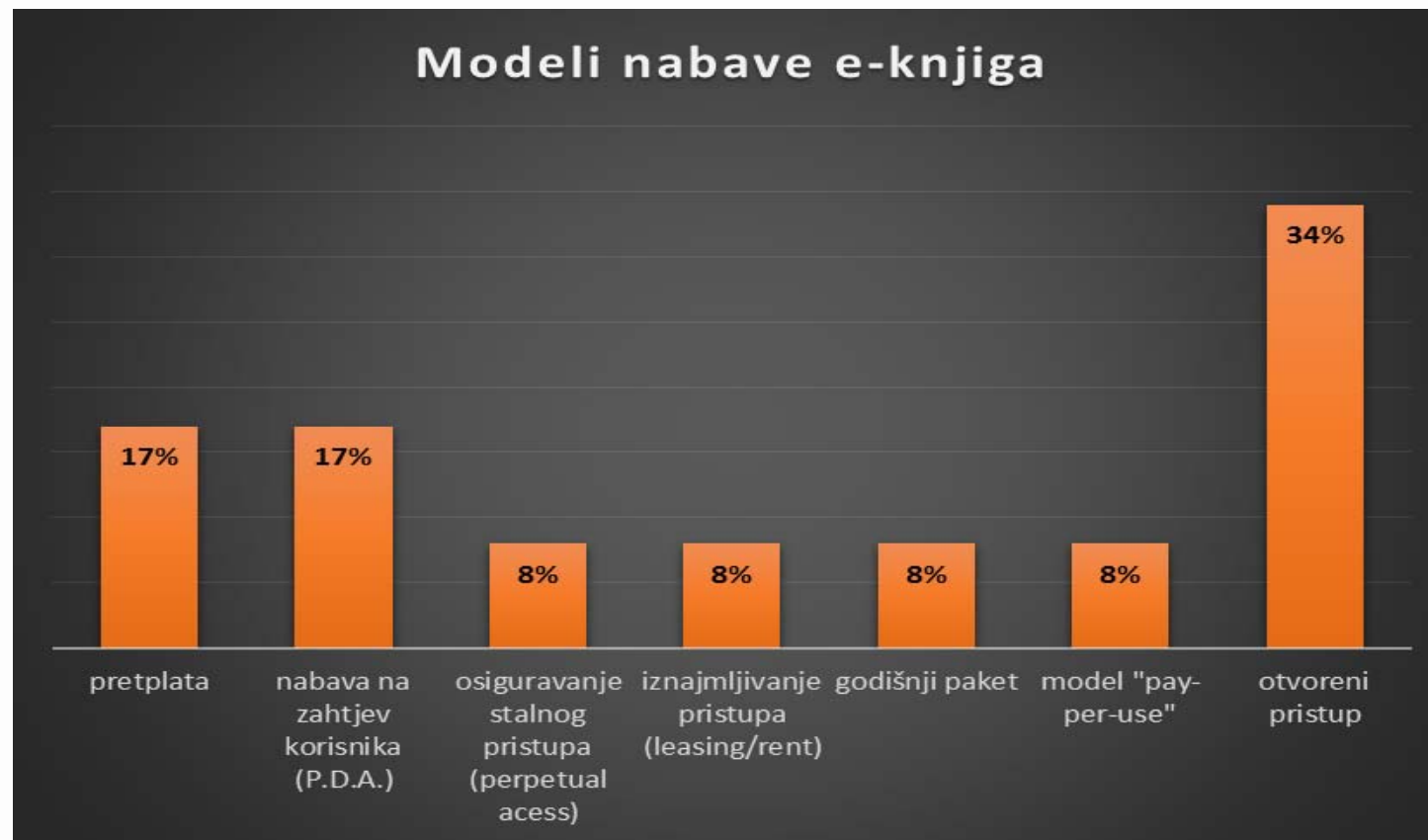

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: upitnik

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: upitnik

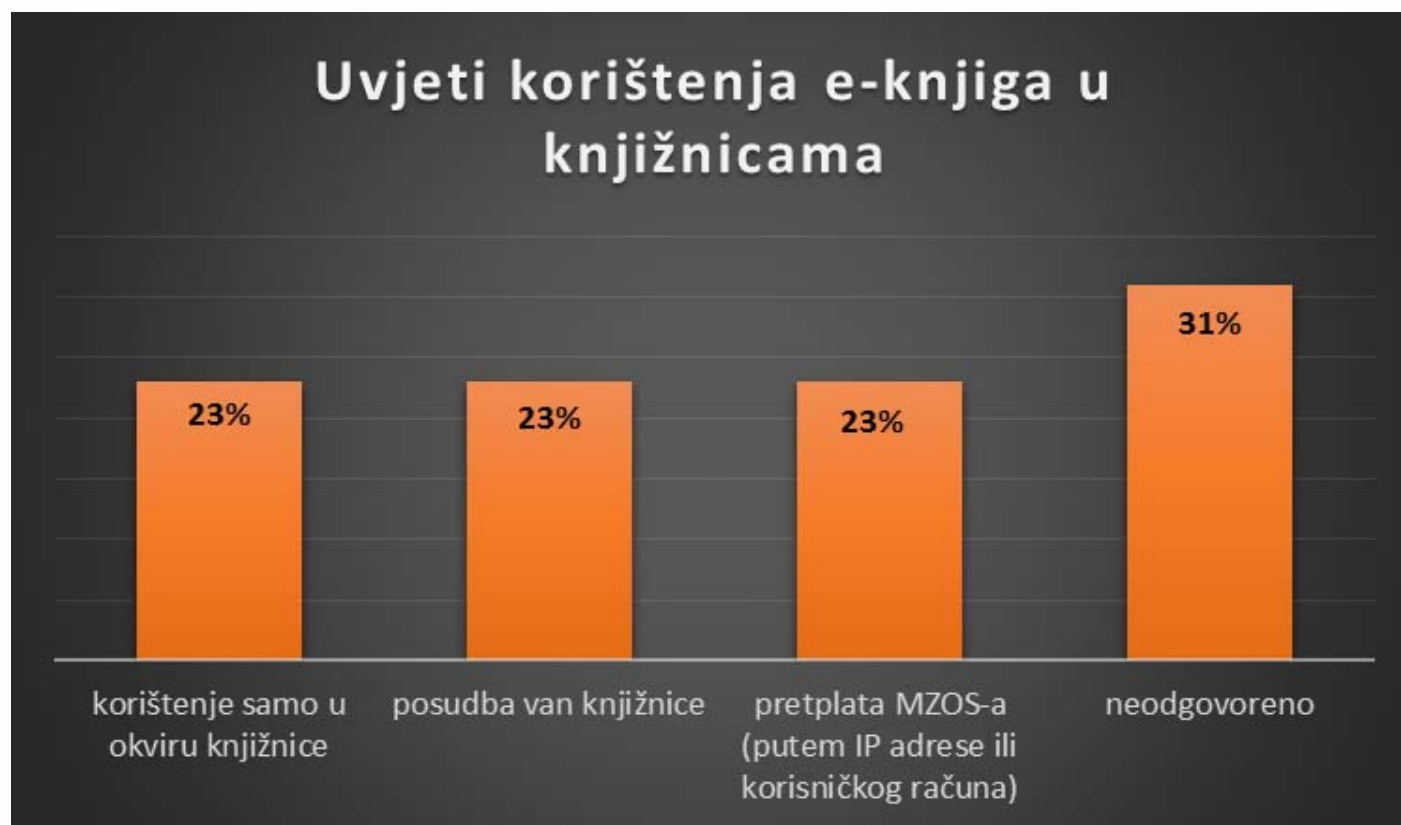

Hrvatske knjižnice i e-knjige: REZULTATI ISTRAŽIVANJA: upitnik

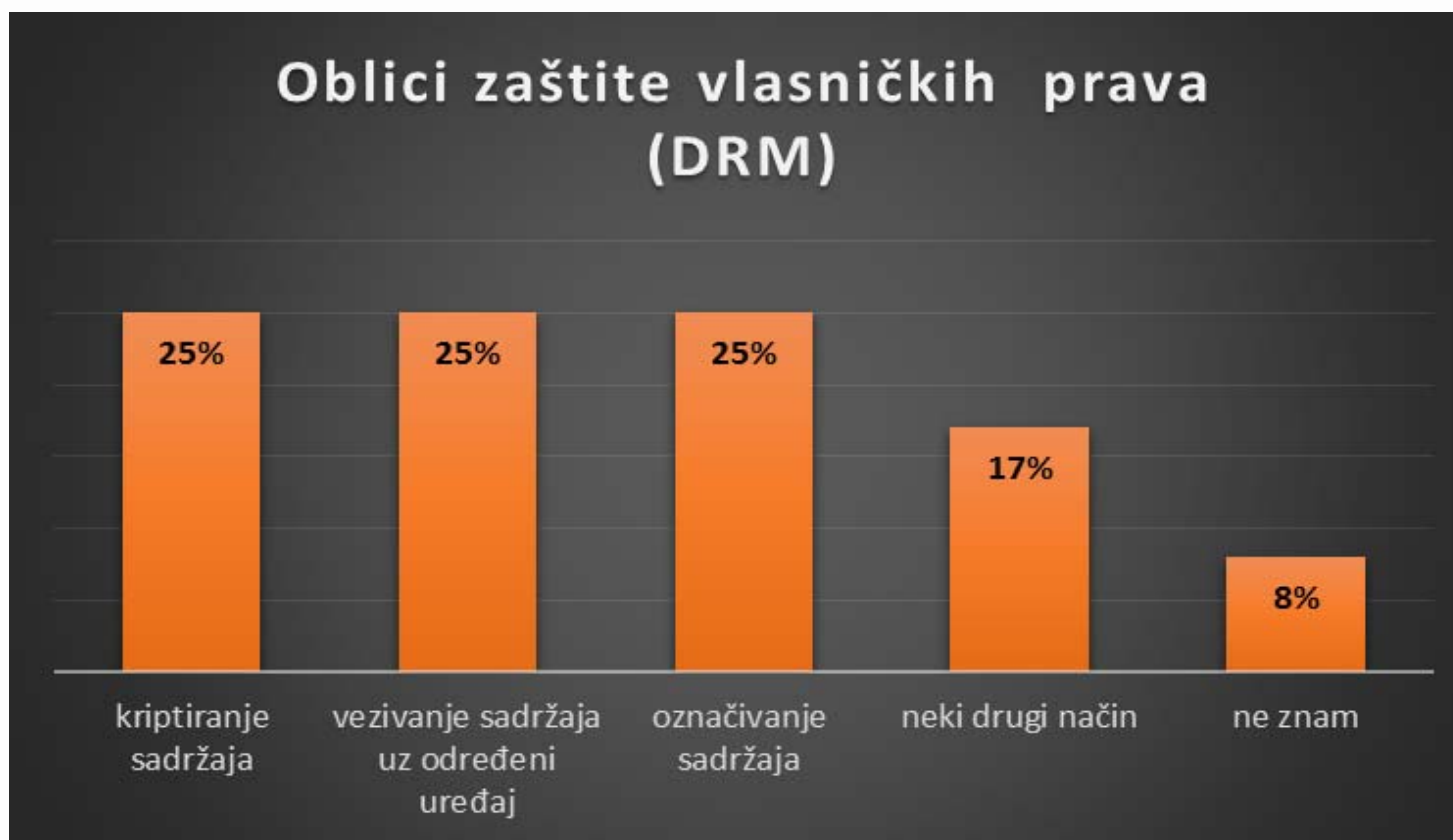

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: upitnik

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: upitnik

Hrvatske knjižnice i e-knjige:

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: upitnik

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: intervju

- **posudba e-knjige**
  - oponašanje načina i vremena posudbe tiskane knjige
- **privlačenje novih korisnika**
  - 9 ispitanik → DA; 1 ispitanik → NE
- **prednosti & nedostaci e-knjige**
  - prednosti: uobičajene koje se habitualno spominju
  - nedostaci: duljina trajanja baterije za korištenje uređaja, umaranje očiju kod čitanja s monitora, DRM ograničenja, jezične barijere, iznos pdv-a na e-knjige
- **razmišljanja o pokretanju konzorcijske nabave**
  - 6 ispitanika → DA; 2 ispitanika → bezuspješna inicijativa; 1 ispitanik → uspješna konzorcijska nabava

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: intervju

- **zamjećen porast u zahtjevima korisnika**
  - 7 ispitanika → DA; 4 ispitanika → NE; 1 ispitanik → „zahtjeva uopće nema”
- **mišljenja o korištenju e-knjige u idućih 5 godina**
  - 3 ispitanika → „ponude e-izvorima će se proširiti”
  - 4 ispitanika → „porast broja naslova te posudbi e-knjiga i e-uređaja”
  - 2 ispitanika → „e-knjige će se početi više koristiti”
  - 1 ispitanik → „e-knjige neće nikada zaživjeti u knjižnici”
- **čimbenici koji utječu na nabavu novih e-knjiga**
  - 6 ispitanika → financije i budžet
  - 3 ispitanika → statistika korištenja i potražnja
  - 3 ispitanika → reguliranje pitanja autorskih prava

REZULTATI ISTRAŽIVANJA: intervju

- 2 ispitanika → neodgovarajući trenutni uvjeti nabave i posudbe e-knjige
- 1 ispitanik → nepostojanje nacionalne strategije o pristupu e-knjigama za knjižnice te neisplativost financiranja nabave e-knjiga
- utjecaj zaštite vlasničkih prava (DRM) na kvalitetu korištenja e-knjige
  - 2 ispitanika → nedovoljno upoznati s DRM-om
  - 5 ispitanika → DRM značajno utječe na kvalitetu
  - 2 ispitanika → DRM ne utječe na kvalitetu

ZAKLJUČAK

- knjižnice nedovoljno upoznate s načinima nabave i korištenja e-knjiga
- nedostatno tehničko znanje knjižničara
- zastupljenost e-knjige na istoj ili sličnoj razini kao u istraživanju iz 2012. god.
- postoje preduvjeti za jaču zastupljenost e-knjiga u knjižnicama, ali potreban jači angažman knjižničara oko promocije te usluge

Zahvaljujemo na pažnji Pitanja/sugestije?

kfeldvari@ffos.hr

kpetr@ffos.hr